

УДК 347.6

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОДІЛУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сафончик О.І., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

У запропонованій статті подається загальна характеристика корпоративних прав подружжя за законодавством України, а також особливості їх поділу. Оскільки корпоративні права мають складну структуру, їх прийнято поділяти на майнові та немайнові. Суб'єктивні корпоративні права є неподільними і не можуть окремо передаватися іншим особам. Корпоративні права – майнові (наприклад, дивіденди), набуті дружиною або чоловіком за час шлюбу, належать до їх спільного майна (майнових прав) та можуть бути поділені.

Ключові слова: спільна власність, шлюб, подружжя, поділ майна, корпоративні права.

В предложенной статье дается общая характеристика корпоративных прав супругов по законодательству Украины, а также особенности их раздела. Поскольку корпоративные права имеют сложную структуру, их принято делить на имущественные и неимущественные. Субъективные корпоративные права являются неделимыми и не могут отдельно передаваться другим лицам. Корпоративные права – имущественные (например, дивиденды), приобретенные женой или мужем за время брака, относятся к их общему имуществу (имущественных прав) и подлежат разделу.

Ключевые слова: общая собственность, брак, супруги, раздел имущества, корпоративные права.

Safonchik O.I. SOME QUESTIONS RELATED TO DIVISION OF CORPORATE RIGHTS OF SPOUSES IN ACCORDANCE WITH THE UKRAINIAN LEGISLATION

In proposed article provides a general description of corporate rights of spouses under the legislation of Ukraine, as well as the characteristics of their separation. In this case, the focus is that since corporate rights have a complex structure, they can be divided into economic and moral. Subjective corporate rights are indivisible, and cannot be separately transferred. Corporate rights – property (as an example – dividends), acquired by the wife or husband during the marriage, are related to their common property (property rights) and are subject to division.

Key words: common property, marriage, spouses, division of property, corporate rights.

Постановка проблеми. Економічна стабільність та розвиток ринкових відносин в Україні, особливо у рамках проведення євроінтеграції, призвели до створення різноманітних форм корпоративної діяльності, яка не завжди відбувається в умовах узгодженого законодавчого регулювання. Відповідно до внутрішнього права різних країн, регламентація відносин подружжя відрізняється своєю різноманітністю. Загальновизнано, що шлюб породжує шлюбні права і обов'язки в особистій і майновій сферах.

Перебуваючи в шлюбі, дружина або чоловік може також стати суб'єктом корпоративних прав (бути засновником товариства, тобто юридичної особи, або набути частку в його статутному капіталі тощо). У сімейному законодавстві України не встановлено правового регулювання шлюбно-сімейних правовідносин щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав подружжя. Серед науковців єдності думок із цього приводу немає.

У регулюванні відносин подружжя сучасне законодавство як зарубіжних країн, так і України виходить із загального принципу рівності чоловіка та дружини. Аналіз положень Сімейного (далі – СК України) [1] та Цивільного кодексів України (далі – ЦК України) [2] вказує, що режим спільної власності подружжя поширюється лише на речі. Корпоративні права, набуті одним із подружжя за час шлюбно-сімейних відносин, є нерегульова-

ними. Навіть у судовій практиці є неузгодженість щодо вирішення питань про корпоративні права подружжя.

Така неузгодженість у правовому регулюванні та вирішенні спорів щодо корпоративних прав подружжя у судовій практиці негативно позначається як на стабільності майнових шлюбно-сімейних правовідносин, так і на відносинах щодо обороту корпоративних прав.

Деякі вітчизняні вчені висловлюють думку щодо відсутності підстав визнавати частку у статутному капіталі юридичної особи (зокрема товариства) спільним майном подружжя. Інші науковці вважають, що на корпоративні права (наприклад, придбані акції за рахунок спільних заощаджень) все ж таки має поширюватися режим спільної сумісної власності подружжя.

Соціально-економічні зміни, які відбулися в Україні, справили вирішальний вплив на розвиток шлюбно-сімейних відносин [3, с. 43–46]. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання підстав виникнення шлюбно-сімейних правовідносин.

Ступінь розробленості проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких правознавців, як: М.В. Антокольська, О.М. Бандурка, О.Б. Безпалько, А.М. Белякова, В.І. Бошка, Д.В. Генкін, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, О.О. Єрошенко, Н.М. Єршова, І.В. Жилінкова, І.А. Загорський, О.М. Калітенко, В.М. Косак, О.М. Калітенко,

Н.С. Кузнецова, Г.К. Матвеев, В.О. Рясенцев, З.В. Ромовська, В.М. Самойленко, В.І. Семчик, Г.М. Свєрдлов, Р.О. Стефанчук, Є.А. Суханов, В.А. Тархова, Ю.К. Толстой, Є.О. Харитонов, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко та ін.

Метою статті є науковий аналіз, систематизація, оцінка, розробка пріоритетних напрямів сімейного права у сфері визначення корпоративних прав подружжя, теоретичних та практичних проблем, що виникають у разі їх поділу.

Виклад основного матеріалу. Ст. 69 СК України [4] передбачено право подружжя на поділ майна, що є об'єктом права їх спільної сумісної власності. Відповідно до ч. 1 ст. 61 СК України, об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту. Згідно з ч. 1 ст. 190 СК України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Таким чином, у разі поділу спільного майна подружжя підлягають поділу не тільки речі, але й майнові права та обов'язки, що є об'єктом права їх спільної сумісної власності. Однак на практиці у більшості судових справ про поділ спільного майна подружжя розглядаються позови та приймаються рішення про поділ переважно речей, які перебувають у спільній сумісній власності подружжя (речей домашнього вжитку, грошових коштів, об'єктів нерухомості тощо). Судові рішення про поділ інших видів майна зустрічаються порівняно рідко, що зумовлено такими чинниками: 1) майнові права та обов'язки як особливий вид майна набули поширення у цивільному обороті України відносно недавно, а тому усталена судова практика їх поділу в українському судочинстві ще не сформувалася; 2) через недосконале правове регулювання зазначеного питання існує багато технічних проблем, що перешкоджають документальному оформленню поділу майнових прав та обов'язків подружжя; 3) більшість пересічних громадян спільним майном подружжя вважають саме спільні речі.

Нині в законодавстві чітко не визначено правового режиму таких корпоративних прав, немає єдності думок і серед науковців, а позиції вищих судових інстанцій прямо заперечують одна одну.

Відповідно до ч. 2 ст. 60 СК України вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Ст. 57 СК України встановлює перелік майна, яке є особистою приватною власністю одного з подружжя, і цей перелік не містить корпоративних прав.

Згідно з ч. 1 ст. 65 СК України, дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

Із наведених законодавчих положень випливає висновок, що режим спільної сумісної власності поширюється і на корпоративні права, набуті одним із подружжя за час перебування у шлюбі, а тому необхідно отримувати згоду іншого з подружжя на відчуження акцій, часток у статутному капіталі тощо та

враховувати корпоративні права під час поділу майна подружжя.

Думки науковців із цього приводу розійшлися. Так, І.В. Жилінкова вважає, що акції не слід зараховувати до об'єктів права спільної власності, навіть якщо вони придбані за спільні кошти подружжя [5, с. 121]. Є. Даниленко, навпаки, стверджує, що «на акції, придбані за рахунок спільного майна подружжя, сьогодні має поширюватися режим спільної сумісної власності. Відчуження таких акцій одним із подружжя можливе лише за згодою другого з подружжя» [6, с. 42].

Відчуження акцій товариства одним із подружжя може відбуватися лише за згодою другого з подружжя. Пленум Верховного Суду України у постанові від 21 грудня 2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» зауважив, що під час вирішення питання щодо розділу майна подружжя у вигляді акцій, частки (паю, долі) у фондах корпоративних організацій судам слід виходити з того, що питання їх поділу вирішується залежно від виду юридичної особи, організаційно-правової форми її діяльності, характеру правовідносин подружжя з цим суб'єктом. Крім того, у вказаній постанові зазначено, що режим спільного майна подружжя стосується лише акцій, які були придбані одним із подружжя за час перебування у шлюбно-сімейних відносинах, а щодо частки в статутному капіталі товариства та майна цієї юридичної особи, то вони не вважаються спільною власністю подружжя.

Стосовно судової практики з приводу вирішення спорів про корпоративні права подружжя, особливо під час розірвання шлюбу та припинення шлюбно-сімейних правовідносин із подальшим вирішенням питань щодо поділу спільного майна та немайнових цінностей, суди схиляються до законодавчого визначення поняття акцій товариства, які є цінним папером, що посвідчує грошове або майнове право, визначає взаємовідносини між особами, зокрема подружжям, один із якого став власником, і передбачає виконання певних зобов'язань відповідно до умов придбання (розміщення), а також можливість передачі цих прав іншій особі (іншому з подружжя) (ч. 1 ст. 194 ЦК України), що знайшло своє відображення в ухвалі від 26 жовтня 2011 р. Верховного Суду України у справі № 6-47023св10 та в ухвалі від 30 травня 2012 р. Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 6-7139св12.

Акція є неподільною, її власник набуває комплексу корпоративних прав та обов'язків. Такий комплекс прав та обов'язків належить тому з подружжя, який є власником цінних паперів. У разі припинення шлюбно-сімейних правовідносин, із певним поділом майна подружжя, вартість цінних паперів повинна включатися до вартості всього майна, яке підлягає поділу.

Під час поділу корпоративних прав подружжя, які посвідчуються акціями, договір

між подружжям або рішення суду про поділ їхнього майна є безпосередньою підставою для внесення змін щодо власника акцій у депозитарній системі України. Звернення стягнення на акції у разі поділу спільного майна подружжя не вимагається, оскільки вони, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 195 ЦК України [7, с. 206], є самостійним об'єктом права власності, тобто прирівнюються у правовому режимі до речей.

Що ж стосується дивідендів, отриманих дружиною або чоловіком внаслідок господарської діяльності товариства (зокрема товариства з обмеженою відповідальністю), то вони, за ч. 2 ст. 61 СК України, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя і підлягають поділу на загальних засадах [8, с. 227].

Оскільки корпоративні права мають складну структуру, їх прийнято поділяти на майнові та немайнові. Суб'єктивні корпоративні права є неподільними і не можуть окремо передаватися іншим особам, про що зазначалося вище. Корпоративні права – майнові (наприклад, дивіденди), набуті дружиною або чоловіком за час шлюбу, належать до їх спільного майна (майнових прав) та можуть бути поділені.

Як показує судова практика, у вирішенні спорів про розділ корпоративних прав (частка одного з подружжя у статутному фонді) як спільної сумісної власності подружжя суди визначають, що внесок, внесений до статутного фонду товариства, за рахунок спільних коштів або майна подружжя, є власністю товариства, а тому не може бути предметом поділу.

Також, згідно з роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», внесок у статутний фонд господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, оскільки власником майна є саме суспільство.

У разі поділу майна подружжя, якому на правах спільної сумісної власності належать корпоративні права (акції, частки у статутному капіталі) господарських товариств, правомірно вимагати не поділу майна відповідних підприємств, а поділу емітованих цими підприємствами корпоративних прав (акцій, часток у статутному капіталі).

Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 р. № 11, акції можуть бути об'єктом права спільної сумісної власності і предметом поділу між подружжям, якщо вони були придбані за їх спільні кошти. Внесок до статутного капіталу господарського товариства (наприклад, ТОВ) не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, оскільки ст. 13 Закону

України «Про господарські товариства» встановлено, що власником майна, переданого йому засновниками і учасниками, є саме товариство.

На жаль, Пленум у своєму роз'ясненні прямо не вказує на можливість поділу таких корпоративних прав, як частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. Крім того, чинним законодавством України, що регулює діяльність господарських товариств, у т. ч., товариств із обмеженою відповідальністю, не врегульовано порядок набуття членства у такому товаристві іншим із подружжя, який отримав право на частку у статутному капіталі внаслідок поділу спільного майна. З цієї причини суди часто відмовляють у задоволенні вимог про поділ між подружжям частки у статутному капіталі товариства, яка була придбана одним із них у шлюбі за спільні кошти. У будь-якому разі правовий механізм реалізації наслідків такого поділу необхідно додатково врегулювати на рівні закону.

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що частка одного з подружжя в товаристві з обмеженою відповідальністю як об'єкт корпоративних прав не може розділятися. Другий з подружжя, який не є учасником товариства, має право претендувати тільки на розділ відповідних доходів від діяльності товариства.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні в законодавстві чітко не визначено правового режиму таких корпоративних прав, немає єдності думок і серед науковців, а позиції вищих судових інстанцій суперечать одна одній. Такі неузгодженості в судовій практиці та в правовій доктрині негативно впливають як на стабільність майнових сімейних відносин, так і на відносини обороту корпоративних прав, у зв'язку з чим є необхідність у приведенні існуючих норм, що регулюють поділ корпоративних прав подружжя, у відповідність до чинного законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Офіційний вісник України. 2003. № 11.
3. Жилинкова І.В. Имущественные отношения между супругами. Мала енциклопедія нотаріуса. 2004. № 1(13). С. 43–46.
4. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. Є.О. Харитонова, Х.: Одиссей. 2006. 552 с.
5. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. І.В. Жилинкової. Х., 2008. 855 с.
6. Даниленко Є. Придбання акціонерним товариством акцій одного з подружжя. Підприємництво, господарство і право. 2012. № 11. С. 40–42.
7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. Є.О. Харитонова, Х.: Одиссей. 2010. 1216 с.
8. Сафончик О.І. Окремі аспекти поділу корпоративних прав подружжя. Збірник матеріалів Міжнародного Конгресу «Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції». Одеса. 2–4 червня 2017 р. С. 225–227.